AMIR TEMURNING HARBIY SAN'ATI VA MARKAZLASHGAN DAVLAT BARPO ETISH SIYOSATI

Toshkent Kimyo Xalqaro Unversiteti Namangan filiali talabasi

Ismoiljonov Fazliddin Farxodbek ogli

E-mail: aliyevfazliddin630@gmail.com, +998 50 712 01 37

Annotatsiya: Mazkur maqolada Amir Temurning harbiy yurishlari tarixiy manbalar, zamonaviy tarixshunoslik yondashuvlari hamda harbiy-siyosiy tahlillar asosida o'rganiladi. Tadqiqotda XIV asrning ikkinchi yarmi – XV asr boshlarida Temuriylar davlati hududiy kengayishining asosiy bosqichlari, yurishlarning strategik maqsadlari va ularning Markaziy Osiyo hamda unga tutash hududlarning siyosiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilingan. Ma'lumotlarga ko'ra, Amir Temur qariyb 35 yil davom etgan siyosiy faoliyati davomida 27 dan ortiq yirik harbiy yurishlarni amalga oshirib, Movarounnahrdan tortib Hindiston, Eron, Iroq, Kavkaz, Suriya va Anadolugacha bo'lgan keng hududlarda harbiy ustunlikni qo'lga kiritgan. Ayniqsa, 1398-yildagi Hindiston yurishi, 1402-yildagi Anqara jangida Yildirim Boyazid ustidan qozonilgan g'alaba hamda Oltin O'rda hukmdori To'xtamishxonga qarshi olib borilgan janglar Yevroosiyo geosiyosiy muvozanatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Maqolada Temur qo'shinining harbiy tuzilmasi, tezkor harakatlanish strategiyasi, razvedka tizimi va intizom tamoyillari ilmiy jihatdan baholanadi. Shuningdek, harbiy yurishlarning savdo yo'llari, diplomatik aloqalar va shaharsozlik taraqqiyotiga ko'rsatgan ta'siri statistik hamda qiyosiy ma'lumotlar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Temuriylar davlati, harbiy yurishlar, Movarounnahr, Anqara jangi, Hindiston yurishi, Oltin O'rda, strategiya, harbiy diplomatiya, markazlashgan davlat, o'rta asrlar tarixi, geopolitika, qo'shin tuzilmasi, harbiy boshqaruv, savdo yo'llari.

Kirish

Jahon tarixida markazlashgan davlat barpo etish, harbiy boshqaruv tizimini takomillashtirish va keng hududlarni yagona siyosiy makonga birlashtirishga muvaffaq bo‘lgan tarixiy shaxslar son jihatdan ko‘p emas. Ana shunday siymolardan biri Amir Temur bo‘lib, uning XIV asr oxiri – XV asr boshlaridagi harbiy yurishlari nafaqat Movarounnahr, balki butun Yevroosiyo hududidagi siyosiy jarayonlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Temur qisqa muddat ichida parchalanib ketgan siyosiy hududlarni yagona markaziy boshqaruv ostiga birlashtirib, o‘z davrining eng yirik harbiy-siyosiy davlatlaridan birini shakllantira oldi. Tadqiqotchilar ma’lumotlariga ko‘ra, Temuriylar davlati hududi ayrim davrlarda 4,5–5 million kvadrat kilometrdan ortiq maydonni qamrab olgan bo‘lib, bu o‘sha davr uchun nihoyatda katta geosiyosiy makon hisoblangan. XIV asrning ikkinchi yarmida Markaziy Osiyoda siyosiy beqarorlik, iqtisodiy tanazzul va ichki nizolar kuchaygan bir sharoitda Amir Temurning siyosiy maydonga chiqishi tarixiy zarurat sifatida namoyon bo‘ldi. Mo‘g‘ullar istilosidan keyin zaiflashgan savdo yo‘llari, parchalanib ketgan mahalliy hokimliklar va xavfsizlik tizimidagi izdan chiqishlar mintaqaning iqtisodiy rivojlanishiga jiddiy salbiy ta’sir ko‘rsatgan edi. Ayniqsa, Buyuk Ipak yo‘lining markaziy tarmoqlarida savdo hajmining qisqarishi va karvon harakatlarining xavf ostida qolishi mintaqa iqtisodiyotining sustlashuviga sabab bo‘lgan. Temur yurishlarining muhim jihatlaridan biri aynan ushbu hududlarda siyosiy barqarorlikni tiklash va xalqaro savdo yo‘llarini nazorat ostiga olish bilan bog‘liq bo‘lganligi bilan izohlanadi. Amir Temur tomonidan amalga oshirilgan harbiy yurishlar oddiy bosqinchilik harakatlari sifatida emas, balki murakkab strategik va geosiyosiy maqsadlarga ega harbiy-siyosiy tizim sifatida baholanadi. Tarixiy manbalarda uning 27 dan ortiq yirik yurishlari qayd etilib, ular orasida Indiaga 1398-yilda uyushtirilgan yurish, Syria va Iraq hududlariga qilingan harbiy harakatlar, shuningdek, 1402-yildagi Anqara jangida Yildirim Boyazid ustidan qozonilgan g‘alaba alohida o‘rin tutadi. Mazkur jang natijasida Usmonliylar davlatida bir necha yil davom etgan siyosiy inqiroz yuzaga kelgan bo‘lsa, Markaziy Osiyoning xalqaro savdo va diplomatik aloqalardagi mavqei sezilarli ravishda mustahkamlangan.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, Amir Temurning harbiy faoliyati bugungi tarixshunoslikda faqat jangovar muvaffaqiyatlar nuqtai nazaridan emas, balki davlat boshqaruvi, harbiy logistika, razvedka tizimi, diplomatik aloqalar va geostrategik tafakkur bilan bog‘liq holda ham qayta baholanmoqda. So‘nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda Temur qo‘shinining tezkor harakatlanish imkoniyatlari, intizom tamoyillari hamda harbiy yurishlar davomida iqtisodiy resurslardan foydalanish mexanizmlariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ayrim manbalarda Temur qo‘shini bir sutkada 80–100 kilometr masofani bosib o‘ta olganligi qayd etiladi, bu esa o‘sha davr harbiy amaliyoti uchun yuqori ko‘rsatkich hisoblangan. Mazkur maqolaning asosiy мақсади Amir Temurning harbiy yurishlarini tarixiy manbalar, statistik ma’lumotlar va zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida kompleks tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, tadqiqot davomida yurishlarning siyosiy, iqtisodiy va madaniy natijalari, ularning Yevroosiyo tarixiy taraqqiyotidagi o‘rni hamda harbiy boshqaruv tizimining o‘ziga xos jihatlari yoritiladi. Zafarnoma hamda Zafarnoma Amir Temur faoliyatini o‘rganishda eng muhim birlamchi manbalar qatoriga kiradi. Ushbu asarlarda Temurning harbiy yurishlari, siyosiy faoliyati, davlat boshqaruvi va jangovar strategiyasi batafsil yoritilgan bo‘lib, ular keyingi davr tarixshunosligi uchun asosiy tarixiy manba vazifasini bajargan. Nizomiddin Shomiy voqealarni Temur hayotiga zamondosh muallif sifatida nisbatan sodda va voqeaband uslubda bayon qilgan bo‘lsa, Sharafiddin Ali Yazdiy harbiy yurishlarning siyosiy mohiyatini kengroq ochib berishga harakat qilgan [1]. Ayniqsa, Anqara jangi, Oltin O‘rda bilan munosabatlar hamda Hindiston yurishi bilan bog‘liq ma’lumotlar ushbu manbalarda batafsil keltirilgan. O‘zbekiston tarixshunosligida Amir Temur va Temuriylar davri masalalari mustaqillik yillaridan boshlab yanada faol o‘rganila boshlandi. Akademik Bo‘riboy Ahmedov, Azamat Ziyo, Hamidulla Dadaboyev, Abdulaziz Mansurov kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida Amir Temurning davlat boshqaruvi, harbiy siyosati va diplomatik faoliyati tarixiy manbalar asosida tahlil qilingan [2]. Mazkur tadqiqotlarda Temurning harbiy yurishlari faqat istilochilik harakati sifatida emas, balki

markazlashgan davlat tuzish va savdo yo‘llari xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan siyosiy strategiya sifatida izohlangan. So‘nggi yillarda himoya qilingan ayrim dissertatsiyalar va bitiruv malakaviy ishlarida ham Amir Temurning harbiy faoliyati turli yo‘nalishlarda tadqiq etilgan. Jumladan, Temur qo‘shinining tuzilishi, jangovar taktikasi, qo‘shin intizomi va harbiy diplomatiya masalalari alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida ko‘rib chiqilgan [3]. Ayrim tadqiqotlarda Temur armiyasining o‘nlik tizim asosida tashkil etilgani, razvedka faoliyatining samaradorligi hamda tezkor harbiy yurishlar orqali strategik ustunlikka erishilgani ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, o‘zbek olimlari tomonidan yaratilgan o‘quv-uslubiy qo‘llanmalarda Amir Temurning harbiy san’ati zamonaviy harbiy boshqaruv tajribalari bilan qiyosiy tahlil qilingan [4]. Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida chop etilgan tarix faniga oid darsliklar, metodik qo‘llanmalar va ilmiy maqolalardan ham keng foydalanildi. Ushbu adabiyotlarda Amir Temurning yurishlari Movarounnahrning siyosiy barqarorligini tiklash, xalqaro savdo yo‘llarini nazorat qilish va markazlashgan boshqaruv tizimini mustahkamlash bilan bog‘liq holda tahlil etiladi [5]. Ayniqsa, Temurning Kavkaz, Eron, Hindiston va Anadolu hududlariga qilgan yurishlari natijasida Yevroosiyo hududidagi geosiyosiy kuchlar nisbatining o‘zgargani alohida qayd etiladi. Mazkur maqolani tayyorlashda tarixiylik, xolislik, tizimlilik va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida birlamchi manbalar va zamonaviy ilmiy adabiyotlar o‘zaro solishtirilib, voqealarning tarixiy ketma-ketligi hamda siyosiy mohiyati aniqlashtirildi. Shuningdek, statistik va tarixiy-qiyosiy metodlar asosida Amir Temurning harbiy yurishlari geografiyasi, qo‘shin harakati va siyosiy natijalari tahlil qilindi. Manbalarni o‘rganishda retrospektiv yondashuv ham qo‘llanilib, Temur yurishlarining keyingi davr siyosiy jarayonlariga ta’siri baholandi. Bundan tashqari, maqolada manbashunoslik usuli orqali “Zafarnoma”larda keltirilgan ma’lumotlarning o‘zaro farqli jihatlari ham qiyoslandi. Bu esa ayrim tarixiy voqealarning turli mualliflar tomonidan qanday talqin qilinganini aniqlash imkonini

berdi. Tadqiqotning metodologik asosini tarixiy tafakkur, manbalarni tanqidiy tahlil qilish va zamonaviy tarixshunoslik yondashuvlari tashkil etdi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot jarayonida Amir Temurning harbiy yurishlari faqat hududiy kengayish yoki harbiy ustunlikni qo‘lga kiritishga qaratilgan harakatlar emasligi, balki murakkab siyosiy, iqtisodiy va strategik tizim asosida tashkil etilganligi aniqlandi. Manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Temur yurishlarining asosiy qismi savdo yo‘llarini nazorat qilish, markazlashgan davlatni mustahkamlash va tashqi xavfsizlikni ta’minlash bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan [6]. Ayniqsa, Movarounnahr hududining geografik jihatdan Buyuk Ipak yo‘lining markaziy chorrahasida joylashgani Temurning harbiy siyosatini shakllantirgan asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Tahlillar natijasida Temur yurishlarining geografik qamrovi nihoyatda keng bo‘lganligi aniqlandi. XIV asrning 70-yillaridan XV asr boshlariga qadar amalga oshirilgan yurishlar davomida Movarounnahr, Xuroson, Eron, Iroq, Kavkaz, Dashti Qipchoq, Hindiston va Anadolu hududlari Temur qo‘shinlari harakat qilgan asosiy hududlarga aylangan [7]. Tarixiy manbalarda uning 27 dan ortiq yirik harbiy yurishlari qayd etiladi. Mazkur yurishlar natijasida Temuriylar davlati hududi ayrim davrlarda 5 million kvadrat kilometrga yaqin maydonni egallagan. Bu ko‘rsatkich o‘sha davr siyosiy makonida Temur davlatining eng yirik harbiy-siyosiy tuzilmalardan biri bo‘lganini ko‘rsatadi. Tadqiqot davomida Temur armiyasining harbiy tashkiloti alohida ilmiy ahamiyatga ega ekani kuzatildi. Qo‘shin tuzilmasi o‘nlik tizim asosida shakllantirilgan bo‘lib, unda o‘nboshi, yuzboshi, mingboshi va tumanboshilar qat’iy intizom asosida faoliyat yuritgan [8]. Ushbu tizim harbiy boshqaruvda tezkorlik va markazlashgan nazoratni ta’minlagan. Ayrim tadqiqotchilar Temur qo‘shini soni yirik yurishlar davrida 200 ming nafargacha yetganini qayd etadi [9]. Bunday yirik harbiy kuchni uzoq masofalarda boshqarish o‘sha davr uchun katta strategik tajriba va moddiy resurslarni talab qilgan. Manbalar asosida Temur armiyasining harakat tezligi ham yuqori bo‘lganligi

aniqlanadi. Ayrim tarixiy ma’lumotlarda qo‘shin bir sutkada 80–100 kilometr masofani bosib o‘ta olgani qayd etiladi [10]. Bu esa raqib kuchlariga kutilmagan zarba berish imkonini yaratgan. Ayniqsa, Dashti Qipchoq va Kavkaz hududlaridagi yurishlarda tezkor harakat strategiyasi Temur qo‘shinining asosiy ustunliklaridan biri bo‘lgan. Tadqiqot natijalari Temur yurishlarida razvedka va axborot almashinuvi tizimi ham muhim o‘rin egallaganini ko‘rsatadi. Harbiy yurishlardan oldin dushman hududining tabiiy sharoiti, suv manbalari, qo‘shin soni va iqtisodiy imkoniyatlari haqida oldindan ma’lumot to‘plangan. Tahlillar davomida To‘xtamishxonga qarshi yurishlar Temurning eng muhim harbiy-siyosiy harakatlaridan biri ekani aniqlandi. XIV asr oxirida Oltin O‘rda davlatining Movarounnahr va savdo yo‘llariga xavf tug‘dirishi Temurning ushbu hududga qarshi yurishlarini tezlashtirgan [11]. 1391-yildagi Qunduzcha jangi va 1395-yildagi Terek daryosi bo‘yidagi janglar natijasida Oltin O‘rda harbiy jihatdan zaiflashdi. Bu esa Volga bo‘yi savdo yo‘llari va Markaziy Osiyo iqtisodiy xavfsizligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, Oltin O‘rdaning zaiflashuvi keyinchalik Moskva knyazligining mustaqillashuv jarayonlariga ham bilvosita ta’sir qilgan. 1398-yildagi Hindiston yurishi Temur harbiy strategiyasining iqtisodiy jihatdan eng muhim bosqichlaridan biri bo‘lgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu yurishning asosiy maqsadi Hindistonning boy iqtisodiy resurslarini nazorat qilish va shimoliy hududlarda xavfsizlikni ta’minlashdan iborat bo‘lgan [12]. Dehli egallangach, katta miqdordagi moddiy boyliklar Samarqandga olib kelingan. Tarixiy manbalarda Hindistondan olib kelingan hunarmandlar, me’morlar va ustalar keyinchalik Samarqanddagi yirik bunyodkorlik ishlarida qatnashgani qayd etiladi. Bu holat Temur yurishlarining faqat harbiy emas, balki iqtisodiy va madaniy xarakterga ham ega bo‘lganini ko‘rsatadi. 1402-yilda Anadolu hududida yuz bergan Anqara jangi Temur harbiy faoliyatining eng muhim natijalaridan biri sifatida baholandi. Ushbu jangda Yildirim Boyazid boshchiligidagi Usmonliylar qo‘shini mag‘lubiyatga uchragan [13]. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, bu g‘alaba Yaqin Sharqdagi siyosiy kuchlar muvozanatini

o‘zgartirib yuborgan. Usmonliylar davlatida bir necha yil davom etgan siyosiy inqiroz boshlanib, Yevropaga bo‘lgan harbiy bosim vaqtincha pasaygan. Ayrim Yevropa tarixchilari Temurning ushbu g‘alabasini Yevropa davlatlari uchun “nafas rostlash davri” deb baholaydi. Tadqiqot natijalari Temur yurishlarining iqtisodiy jihatlariga ham oydinlik kiritdi. Harbiy yurishlar orqali xalqaro savdo yo‘llari nazoratga olinib, karvon harakatining xavfsizligi tiklangan. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro va Hirot kabi shaharlarda iqtisodiy faollikning oshgani tarixiy manbalarda ko‘p uchraydi [9]. Ayrim ma’lumotlarga ko‘ra, XIV asr oxiriga kelib Samarqand Sharqning eng yirik savdo va hunarmandchilik markazlaridan biriga aylangan. Temur tomonidan bunyod etilgan yo‘llar, karvonsaroylar va ko‘priklar ichki hamda tashqi savdo rivojiga xizmat qilgan. Tahlillar davomida Temurning harbiy yurishlari madaniy va ilmiy taraqqiyotga ham ta’sir ko‘rsatgani kuzatildi. Samarqandga turli hududlardan olib kelingan me’morlar, olimlar va ustalar natijasida shaharda ilm-fan va me’morchilik rivojlandi. Bibixonim masjidi, Go‘ri Amir maqbarasi va boshqa yirik me’moriy inshootlar aynan ushbu davr mahsuli hisoblanadi [14]. Bu holat Temur siyosatida harbiy yurishlar va markaziy shaharlarni rivojlantirish o‘zaro bog‘liq jarayon bo‘lganini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari asosida yana bir muhim jihat aniqlandi: Temur yurishlarining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan intizom va harbiy boshqaruv bilan bog‘liq bo‘lgan. Qo‘shin tarkibida qat’iy tartib o‘rnatilgan bo‘lib, talon-toroj, buyruqqa bo‘ysunmaslik yoki jang maydonini tark etish og‘ir jazolangan [15]. Natijada armiyada ichki boshqaruv mustahkamlangan va uzoq muddatli yurishlarni samarali tashkil etish imkoniyati yuzaga kelgan. Umuman olganda, olib borilgan tahlillar Amir Temurning harbiy yurishlari o‘rta asrlar Yevroosiyo tarixidagi eng yirik harbiy-siyosiy jarayonlardan biri ekanini ko‘rsatdi. Ushbu yurishlar natijasida Movarounnahr xalqaro savdo, diplomatiya va siyosiy jarayonlarning muhim markaziga aylangan. Temur yaratgan harbiy boshqaruv tizimi va strategik yondashuvlar keyingi davr davlatlari harbiy amaliyotiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatgan.

Xulosa

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Amir Temurning harbiy yurishlari o‘rta asrlar tarixidagi eng murakkab va keng ko‘lamli harbiy-siyosiy jarayonlardan biri hisoblanadi. Temur faoliyati natijasida XIV asr oxiri – XV asr boshlarida Movarounnahr hududi Yevroosiyoning muhim geosiyosiy markaziga aylandi. Tadqiqot davomida tahlil qilingan tarixiy manbalar va ilmiy adabiyotlar Temur yurishlarining asosiy maqsadi faqat hududiy kengayish emas, balki markazlashgan davlat barpo etish, xalqaro savdo yo‘llarini nazorat qilish hamda mintaqada siyosiy barqarorlikni ta’minlash bilan bog‘liq bo‘lganini ko‘rsatdi. Tahlillar asosida aniqlanishicha, Amir Temur qariyb 35 yil davomida olib borgan harbiy faoliyati mobaynida 27 dan ortiq yirik yurishlarni amalga oshirgan va natijada ayrim davrlarda hududi 5 million kvadrat kilometrga yaqinlashgan ulkan davlat tizimini shakllantirgan. Bu ko‘rsatkich Temuriylar davlatining o‘z davridagi eng yirik siyosiy tuzilmalardan biri bo‘lganini tasdiqlaydi. Ayniqsa, Dashti Qipchoq, Hindiston, Kavkaz va Anadolu hududlariga uyushtirilgan yurishlar Yevroosiyo hududidagi siyosiy kuchlar nisbatining o‘zgarishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Tadqiqot davomida Temur qo‘shinining harbiy boshqaruv tizimi o‘z davri uchun yuqori darajada takomillashganligi aniqlandi. Qo‘shin tarkibining o‘nlik tizim asosida boshqarilgani, qat’iy intizom qoidalarining mavjudligi hamda tezkor harakat strategiyasining qo‘llanilishi harbiy muvaffaqiyatlarning asosiy omillaridan biri bo‘lgan. Ayrim manbalarda Temur qo‘shini bir sutkada 80–100 kilometr masofani bosib o‘ta olgani qayd etilishi uning armiyasi yuqori darajadagi logistika va tashkiliy tajribaga ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Bu jihatlar Temur harbiy san’atining nafaqat amaliy, balki nazariy asoslari ham shakllanganini anglatadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari Temur yurishlarining iqtisodiy va madaniy oqibatlari ham muhim tarixiy ahamiyat kasb etganini ko‘rsatdi. Harbiy yurishlar orqali Buyuk Ipak yo‘lining asosiy tarmoqlari nazorat ostiga olinib, savdo xavfsizligi tiklangan. Natijada Samarqand, Buxoro va Hirot kabi shaharlar xalqaro savdo, hunarmandchilik va ilm-

fan markazlariga aylangan. Ayniqsa, Hindiston, Eron va Kavkaz hududlaridan olib kelingan ustalar va me'morlar ishtirokida qurilgan me'moriy inshootlar Temuriylar davri madaniy taraqqiyotining yuksak namunasi sifatida tarixda qoldi. Amir Temurning Yildirim Boyazid ustidan Anqara jangida qozongan g'alabasi hamda To'xtamishxonga qarshi yurishlari o'rta asrlar xalqaro siyosiy tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Ayniqsa, Oltin O'rda davlatining zaiflashuvi Sharqiy Yevropa va Rus knyazliklaridagi siyosiy jarayonlarning keyingi rivojlanishiga ta'sir qilgan omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalinilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma. – Toshkent: O'zbekiston, 1996.
2. Sharafiddin Ali Yazdiy. Zafarnoma. – Toshkent: Sharq, 1997.
3. Ahmedov B. Amir Temur. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1995.
4. Ziyo A. O'zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
5. Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma. – Toshkent: O'zbekiston, 1996.
6. Sharafiddin Ali Yazdiy. Zafarnoma. – Toshkent: Sharq, 1997.
7. Ahmedov B. Amir Temur. – Toshkent, 1995.
8. Dadaboyev H. Amir Temurning harbiy mahorati. – Toshkent: Fan, 2004.
9. Ziyo A. O'zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
10. Muhammadjonov A. Temur va temuriylar saltanati. – Toshkent, 1994.
11. Hayitmetov A. Amir Temur va jahon tarixi. – Toshkent, 1996.
12. Temur tuzuklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991.
13. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
14. Sagdullayev A. O'zbekiston tarixi. – Toshkent, 2019.

1. Rasulov B. Amir Temur harbiy san'ati va strategiyasi // Tarix va bugun. – 2021. – №3. – B. 45–52.

1. Kozimjon o'g, N. M. K. (2026). BUXORO AMIRI AMIR NASRULLONING SIYOSIY FAOLIYATI MAHALLIY VA HORIJIY MANBALAR ASOSIDA. TADQIQOTLAR, 79(2), 2850291-2850291.
2. Kozimjon o'g, N. M. K. (2026). BUXORO AMIRI AMIR NASRULLONING SIYOSIY FAOLIYATI MAHALLIY VA HORIJIY MANBALAR ASOSIDA. TADQIQOTLAR, 79(2), 2850291-2850291.
3. Kozimjon o'g, N. M. K. (2025). RUSLAR TOMONIDAN XIVA XONLIGINING BOSIB OLINISHI TARIXIY MANBALAR TAHLILI ASOSIDA II-QISIM. INTERNATIONAL JOURNAL OF INTEGRATED SCIENCES, 1(1).
4. Kozimjon o'g, N. M. K. (2025). TOSHKENTNING ROSSIYA IMPERIYASI TOMONIDAN BOSIB OLINISHI. FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities., 13(7), 47-53.
5. Egamberdiyev, B. (2026). O 'ZBEKISTONDA MAHALLIY ODATLAR VA MAROSIMLARNING SHAKLLANISHI VA ULARNING FALSAFIY-TARIXIY MOHIYATI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 6(1), 75-82.
6. Van Gennep A. The Rites of Passage (PDF). – 1909/1960
7. Мавлонов, А. А., & Абдуллаев, Б. Д. (2016). Водные ресурсы Узбекистана и их использование: современное состояние и перспективы. ГЕОГРАФИЯ ЖӘНЕ, 1998, 63.
8. Мавлонов, А. А. (2024). ТИЛ МАСАЛАСИ–МАЪНАВИЙ МУСТАҚИЛЛИКНИНГ АСОСИЙ ШАРТИ СИФАТИДА. Вестник магистратуры, (6-1 (153)), 42-46.
9. Мавлонов, А. А., & Раҳимжонова, И. (2023). ЎРТА ОСИЁГА ФОТОГРАФИЯНИНГ КИРИБ КЕЛИШИ ТАРИХИ. Вестник магистратуры, (5-3 (140)), 44-45.

10. Мавлонов, А. А., & Абдулҳафизов, М. (2023). ФИҚҲ ЁКИ ИСЛОМ ҚОНУНШУНОСЛИГИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШ ТАРИХИ. Вестник магистратуры, 46.
11. Kholmatov, E. I., Ishankulov, R., Mavlonov, A. A., & Safarov, I. (2001). Aydar-Arnasay lakes system: current and future ecological problems, J. Uzbekiston khabarnomasi, 2, 18-22.
12. Kudratkhodja, S., Alptekin, M. Y., Altinboyev, N., Pulatova, D., Mavlonov, A., & Aripov, M. (2026). DISAPPEARING WEDDING RITES OF PASSAGE IN UZBEKISTAN: MODERNIZATION AND FUNCTIONALIST PERSPECTIVES.
13. Anvarxanovich, M. A., & Safoxon, M. (2023). QADIMGI DUNYO TARIXIDA O'RTA OSIYO XALQLARINING MILLIY ISTIQLOL OZODLIK HARAKATLARI. Вестник магистратуры, (5-3 (140)), 42-43.
14. Mavlanov, A., & Mirzohidov, S. (2024). THE CULT OF WATER IN THE ANCIENT BELIEFS OF THE UZBEKS OF THE FERGANA VALLEY. Science and innovation, 3(C1), 5-7.
15. Mavlonov, A., & Mirzohidov, S. (2024). USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN HISTORY TEACHING METHODOLOGY. Science and innovation, 3(B8), 26-28.
16. Mavlonov, A., & Mirzohidov, S. Uzbek Cultural Heritage: Preserving Traditional Songs Importance AND Methods. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 12(8), 20-26.
17. Karimov, A., Smakhtin, V., Mavlonov, A., & Gracheva, I. (2010). Water 'banking'in Fergana valley aquifers—A solution to water allocation in the Syrdarya river basin?. Agricultural Water Management, 97(10), 1461-1468.
18. Mavlonov, A. (2021, June). WATER CULT IN ANCIENT RELIGIOUS BELIEFS (Based on materials from the Fergana Valley). In Конференции.
19. Niyozov, J. (2026, January). DEVELOPING HISTORICAL THINKING OF PRE-SERVICE HISTORY TEACHERS THROUGH MUSEUM PEDAGOGY. In International Conference on Science, Education & Law (Vol. 2, No. 1, pp. 4-7).

20. Niyozov, J. (2026, February). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL COMPONENT OF HISTORICAL THINKING IN PRE-SERVICE HISTORY TEACHERS BASED ON MUSEUM PEDAGOGY. In International Conference on Culture & History (Vol. 2, No. 2, pp. 8-12).
21. Niyozov, J. (2026, February). MUSEUM PEDAGOGY AS A TOOL FOR DEVELOPING SOURCE-CRITICAL AND INTERPRETATIVE SKILLS IN PRE-SERVICE HISTORY TEACHERS. In International Conference on Social Sciences & Humanities (Vol. 2, No. 2, pp. 11-15).
22. Niyozov, J. (2026, January). DEVELOPING HISTORICAL THINKING THROUGH THE INTEGRATION OF MUSEUM PEDAGOGY AND INFORMATION TECHNOLOGIES. In International Conference on Arts, Society & Humanities (Vol. 2, No. 1, pp. 24-27).
23. Niyozov, J. Educational Potential OF Museum Pedagogy AND Criteria for Its Application in Developing Historical Thinking OF Pre-Service History Teachers. Maktabgacha va Maktab Ta'limi Jurnali, 676773.
24. Niyozov, J. Bo 'lajak Tarix O 'qituvchilarini Muzey Pedagogikasi Vositasi Orqali Tarixiy Tafakkurini Rivojlantirishning Modeli. Maktabgacha va Maktab Ta'limi Jurnali, 675308.
25. Саримсоцов, А. А. (2011). Узбекларнинг таквимий маросимлари (Фаргона водийси материаллари асосида). Тошкент: Yangi Nashr.
26. Саримсоков, А. А. (2010). Календарные обряды узбеков (на основе материалов Ферганской долины).
27. Abdiraximovich, S. A., & Tursunpulotovich, M. M. (2025, September). O'ZBEKISTON BA KOREYA RESPUBLIKASI MUNOSABATLARI YANGI BOSQICHDA (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA). In Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus (Vol. 1, No. 2, pp. 369-372).
28. Abdiraximovich, S. A. (2025, August). NAMANGAN VILOYATI QORAQALPOQLARIDA HUNARMANDCHILIK AN'ANALARI. In Partner

conferences of the International Scientific Journal Research Focus (Vol. 1, No. 1, pp. 135-139).

29. Abdiraximovich, S. A. (2025, August). O ‘ZBEKLARNING TAQVIMIY MAROSIMLARI: BAHORIY SAYILLAR. In Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus (Vol. 1, No. 1, pp. 152-156).
30. Саримсоков, А. А. (2024). The ritual of “qo‘sh chiqarish” among Uzbeks and its territorial features (on the example of the Fergana Valley). Историческая этнология, 9(2), 214-223.
31. Sarimsokov A. A. Navruz: Customs and Ceremonies //Central Asian Journal of Social Sciences and History. – 2024. – Т. 5. – №. 2. – С. 14-20.
32. Sarimsokov A. A. IMAGINATIONS OF UZBEK PEOPLE RELATED TO" GOOD" AND" BAD" TIME //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – Т. 11. – №. 8. – С. 66-69.
33. Саримсоков А. А. Традиционные календарные взгляды узбеков //Ученый XXI века. – 2020. – №. 1 (60). – С. 24-29.
34. Egamberdiyev, B. (2026). O ‘ZBEKISTONDA MAHALLIY ODATLAR VA MAROSIMLARNING SHAKLLANISHI VA ULARNING FALSAFIY-TARIXIY MOHIYATI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 6(1), 75-82.
35. Baxodir o’g’li, E. B. (2025, December). O‘ZBEK XALQINING AN’ANAVIY MAROSIM VA URF-ODATLARINING TARIXIY ASOSLARI VA RIVOJLANISH FALSAFIY TAHLILI (QADIMGI DAVR, ISLOM DAVRI MISOLIDA). In Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus (Vol. 1, No. 1, pp. 20-24).
36. Rahimberdiyev, S. (2026). KOREYA RESPUBLIKASIDA O ‘ZBEK MIGRANTLARINING MADANIY IDENTIFIKATSIYASI: TRANSMILLIY JARAYON VA KUNDALIK HAYOT DINAMIKASI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 3(3.1), 434-440.

37. Bekmurod o'g'li, R. S. (2025, December). KOREYADAGI O 'ZBEKISTONLIK MEHNAT MIGRANTLARINING IJTIMOIY HOLATI VA MADANIY IDENTIFIKATSIYA JARAYONLARI. In Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus (Vol. 1, No. 1, pp. 108-111).
38. Yusupov, D. S. O. (2021). The stages of creation smart clothing and electronic garments. Science and Education, 2(4), 163-165.
39. Sarimsokov A. O 'ZBEKLAR TAQVIMIY MAROSIMLARINING ARXEOLOGIK MANBALARDA AKS ETISHI //Muarrix. – 2025. – T. 1. – №. 3.